

Államok közötti magatartáskódex a közép-kelet-európai kisebbségpolitikában

(Javaslat, 1997. szeptember)

Izsák Lajos a Duna másik oldaláról, Negyed községből, a mai Szlovákiából Magyarországra menekült ember. Diákkorától – amióta barátok vagyunk – nyomta, serkentette, gondolkodását befolyásolta a felvidéki kötődés: a gyermekkori szülőföld-élmények, a szülőföldről elkényszerült magyarságerzés. Nyomta, mert egyszerre élte meg az elűzött ember érzését és az ott maradt magyarság kisebbségi keserveit. És serkentette, hogy keresse politikatörténeti dolgozataiban – kutatási céljaiban, írásainak hangsúlyjaiban – az idevezető út, a határváltozások, a kitelepítések történelmének feltárását. Ezért is választottam ki az Izsák Lajos-életrajzba közlésre egy kisebbségpolitikai témájú szövegemet. Előadtam Németországban, Európa-fórumon. (Az előadást valójában az Internationale Politik című folyóirat rendelte meg és később közölte. Itthon nem jelent meg.) Az előadáshoz, illetve a Németországba kiküldött szöveghez számomra kedves emlék – vita – is kötődik.

Mindkettőnk szeretett professzorának, Balogh Sándornak – szintén felvidéki kötődésű és Lajoshoz hasonlóan szintén szenvedélyes ember – megküldtem a szöveg magyar fogalmazványát. Hogy a határon túli kisebbségi kérdést tárgyaló szövegeimet, ha lehetett, mindig megbeszéltem Vele. A kézirat megbeszélésére 1997 szeptemberében magammal hívtam Lajost is. Rendszeres, ha nem is gyakori látogatók voltunk együtt a visszavonultan élő Balogh házaspárnál. Néhány mondatos jegyzetem, jobban emlékezetem szerint idézem fel a beszélgetést most. Tárgyaltunk az Akadémiáról (úgy is mint akkor akadémiai elnök), majd a szokásos vacsora – száraz gyulai kolbász fehér kenyérral, mustárral, no és fehér borral – majszolása közben rátért Sándor – ki már akkor szigorú diétára volt fogva – a megküldött kézirat, a Magatartás-kódex taglalására. Igen emelkedetten méltatta erőfeszítéseimet az európai porondon és így a jelen esetben is. (Ha a kisebbségi kérdésre került sor, mindig felállt és mintha órán lenne, vagy a szószéken, úgy beszélt, szenvedélyes karmozdulatok kíséretében.) De... de... és jöttek a „de”-k. Az Európai Unió nem ér semmit, ha nem tud előírni kötelező jogszabályokat, csak ilyen magatartáskódexszel kísérletezik. Amit, ha akarnak, betartanak a térség országai vagy sem. Igazam van, hogy Európa különböző térségeiben a kisebbségi konfliktusok más-más jellegűek, tehát az EU-nak részben uniós szinten, részben regionális szinten kell munkaanyagokat kidolgozni. Mégis az eddigieknél jóval több, mindenki számára kötelező előírások kellenének. (Én csak morogtam, hogy épp ez az egyik javaslatom: az EU a csatlakozás feltételéül szabjon már meg alapelveket, hiszen a közép-kelet-európai térség felvétele még évtizedet késhet, s nálunk máris egymásnak esnek a kis nemzetek, s hogy a helyi államok a belépés előtt engedékenyebbek lesznek, mint a felvétel után...) Sándor tovább: nézzem meg a délszláv térséget, de akár a sokkal konszolidáltabb

Felvidéket, vagy Erdélyt – a Felvidéket, Erdélyt mindig nevén nevezte már az 1960-as évek előadásain is – ő kizártnak tartja, hogy a szlovák vagy a román állam politikusai belemennének ilyen magatartáskódexbe. (Akkor már az 1992-ben első változatban írott szövegem 5 nyelven – magyaron kívül németül, angolul, szlovákul és románul is – harmincezer példányban, uniós terjesztésben, nagy terjedelemben közkezen forgott.) És sorolta, hogy a csehek, sőt a lengyelek is mennyire vonakodnának bárminő ilyen megegyezést erőszak nélkül elfogadni. És Antall József „Visegrád-politikájának” kudarcára utalt... Lajossal már átélünk egy ilyen témájú vitát évekkorábban – 1994-ben –, amikor Trianon tegnap és ma akadémiai székfoglalóm után ettük a kardos-keves feleség, Marika állandó menüjét, vagyis a szárazkolbászt és ittuk a rizlinget. Akkor is, 1994-ben méltatta a témaválasztást, az úgymond bátorságot, no és a nemzetközi tekintést, de túlságosan érzelemmentesnek tartotta az akadémiai előadást. S hogy túlságosan bízom a nemzetközi erőben. Ahogy a jelen esetben is túlságosan „diplomáciai papír” jellegűnek tekintette a szöveget. Lajos most is a pártomra állott, s közben hunyorgott rám. Ő mindig közvetített az öreg és köztem – akit, engem, Sándor mindegyre szeretettel korholt: hogy általában túlságosan megértő vagyok a győztesek, a mi ellenségeink iránt. (Ezt visszatérően megkaptam tőle. Értve: hogy noha elfogadja kiindulópontomat, miszerint nem lehet a háborúkat újra kezdeni, vagy tovább folytatni ott, ahol abbahagytuk, amúgy is igazam van, nevetséges most már íróasztalon folytatni évszázaddal ezelőtti fegyveres és politikai mérkőzéseket, meg elfogadja: hogy nincs egyetlen európai vagy világhatalmi erő, amelyik a területi átrendeződést elfogadná, különösen nem 1992–94 után, de... de... de... rá kell mutatni a békék igazságtalan voltára. Lajos, aki volt kedves tanárunk amolyan „alvezérének” számított, a rá jellemző emberi kitartással és hűséggel viseltetett iránta, haláláig, akkor is, ott 1997 szeptemberében dörmögve mérsékelte az öreget. Valami ilyesmit morgott: Sándor is elismerte egy korábbi vitánkban, hogy a történelmi jog alapján Európa soha nem fog területmódosításokat elfogadni, s hogy a békék igazságtalan voltát ma már minden értelmes történész elfogadja, még a győztesek nemzeteiből is, de ez ma már akut politikai és nem tudományos kérdés... és így tovább és így tovább.) Játék volt ez hármunk között, már az 1980-as években is, ahol a keserveket átélők – Sándor és Lajos – meg a megoldást kereső és nemzetközi fórumokon e tárgyban korán szereplő barát – azaz én – sajátos szerepet játszottunk. A forgatókönyvet – legyen az akár az egyetemi dolgozószoza, vagy a rakparti (izsáki), vagy a Havas utcai borkóstoló („a Havas-egyetem”) színtér – mindhárman ott írtuk, s mindhármunk szerepének betöltése mindhármunknak szellemi örömet szállított.

Most, visszagondolva, fél évszázados emberi és szakmai barátságunk mindig kedves beszélgetéseire, ajánlom ezt a szöveget Lajos számára olvasásra. (Mert azon a bizonyos 1997. szeptemberi estén csak Sándornak volt szövege.) Ajánlom azért is, hogy születésnapján gondoljon egy kis időre volt professzorunkra, akihez mindketten szeretettel kötődünk. Mást és mást tanultunk Tőle: én inkább a méltánylást, türelmet a másikkal szemben, hiszen viszonyunk a szeretettel civódás viszonya volt és Sándor ebben – már diákkoromban is – igen türelmes volt jóval fiatalabb diákjához. Lajos inkább a világos beszédet, a lényegre törő írás- és kifejezésmodot, a szakma szenvedélyes szeretetét tanulta és örökölte Tőle. Máiig összeköt bennünket a hűséges ragaszkodás emléke. És még valamit szóba hozok, amit eddig nem is idéztem fel. De... de... – hogy Sándor szokásos fordulatainak egyikét idézzem –, de az öregedő ember mind jobban emlékszik a régen történt dolgokra. A szövegen ugyan, kedves Lajos, nem változtattam azon a közösen végigvitatkozott este után sem. Nem vettem bele szenvedélyes mondatokat a sérelmekről

